

MEDMØDRE TILPASSER SEG OGSÅ FEDREKVOTEN

Loyd Rudlende og Ivar Lima

Sammendrag

En rekke studier av foreldres fordeling av foreldrepengeperioden viser at de fleste fedre tar ut akkurat fedrekvoten, mens mor tar hele fellesperioden, og det er få par som deler foreldrepengeperioden likt. Dette blir ofte antatt å være et resultat av et tradisjonelt kjønnsrollemønster. I 2009 fikk likekjønnede par samme rett til foreldrepenger som ulikekjønnede par. I denne artikkelen undersøker vi fordelingen av permisjonstiden blant likekjønnede par som består av kvinnen som føder barnet (heretter kalt mor), og medmor. Dette sammenligner vi med uttaket til par som består av mor og far; ulikekjønnede par. Vi undersøker dermed hvilken betydning det har om det er en mann eller en kvinne som skal dele foreldrepengeperioden med den fødende kvinnen.

Vi finner at det også blant likekjønnede par er vanligst at den fødende kvinnen tar hele fellesperioden, og at det er kun 10 prosent av parene som deler foreldrepengeperioden helt likt. Det er samtidig flere medmødre enn fedre som tar ut mer enn kvoten. Samlet sett tar medmødre i snitt ut 2,5 uker mer av foreldrepengeperioden enn fedre. Kjønnnet til mors partner har dermed en klar betydning for delingen av foreldrepengeperioden. Vår analyse viser at denne forskjellen bare i liten grad kan forklares med forskjeller i inntekt eller inntektsfordeling mellom likekjønnede og ulikekjønnede par.

Vi finner at likekjønnede par tilpasser seg endring i fedrekvoten på samme måte som ulikekjønnede par. Da fedrekvoten ble redusert fra 14 uker til 10 reagerte de to gruppene i gjennomsnitt likt, og både fars og medmors permisjonslengde ble redusert med 3,5 uker. I perioden med 10-ukers fedrekvote stabiliserte medmors gjennomsnittlige uttak seg på rundt 12 uker. Selv om det er 2,5 uker mer enn fedres uttak, er det fortsatt 10 uker fra å være likedelt med mor.

Den i paret som har rett på fedrekvoten oppfører seg som oftest likt, enten det er en mann eller en kvinne. Eller vi kan snu på det og si at det er kvinnen som føder som oftest benytter hele fellesperioden av permisjonen, uavhengig av om partneren er en mann eller en kvinne.

Bakgrunn

Før 1993 ga ikke den norske staten noen juridisk anerkjennelse av likekjønnede pars samliv. I 1993 ble partnerskapsloven innført for likekjønnede par og det ga det samme rettsvirkning som inngåelse av ekteskap. Unntaket var for likekjønnede par som fikk barn – der den biologiske moren ble regnet som enslig mor, mens kvinnen som var partner ikke ble regnet som forelder i loven. I 2008 ble ny felles ekteskapslov vedtatt av Stortinget med virkning fra 2009. For to kvinner som lever sammen, og der en føder barn, medførte lovendringen at også medmor fikk formell status som barnets juridiske forelder. Et slikt par beskrives som mor, den som føder og som er barnets biologiske mor, og medmor som er den som ikke føder.

Denne endringen medførte også at likekjønnede par ble juridisk likestilt med ulikekjønnede par i regelverket for foreldrepenger. Fra og med andre halvår 2013 har mange nok begynt å benytte ordningen til at vi nå kan beskrive hvordan likekjønnede foreldre fordeler foreldrepengerperioden.

Fedrekvoten innføres

Foreldre har hatt rett til å dele foreldrepermisjon seg imellom siden slutten av 1970-tallet. I perioden fra 1977 til 1993 ble den samlede foreldrepengerperioden stadig utvidet, fra 18 uker til 42 uker. Det var likevel få fedre som tok ut noe av permisjonstiden, og i 1993 ble det innført en egen fedrekvote på fire uker. En kvote innebærer i denne sammenheng at en viss andel av et pars samlede foreldrepengerperiode er øremerket far eller medmor, og at familien mister denne perioden dersom far/medmor ikke benytter den. Et uttalt mål med innføringen av fedrekvote i 1993 var å øke likestillingen mellom mødre og fedre i familie- og arbeidsliv, og å øke fars deltakelse i omsorgsarbeidet for de minste barna. Da ordningen ble innført var fire uker forbeholdt far. På 2000-tallet var det flere utvidelser av fedrekvoten.

I artikkelen «Fedre tar ut hele fedrekvoten – også etter at den ble utvidet til ti uker» ser Fougner (2012) på fedres uttak av foreldrepenger etter utvidelsen fra seks til ti uker i 2009. Fougner finner at de aller fleste fedre raskt økte sitt uttak fra seks til ti uker. Senere analyser av utvidelsen til 14 uker og reduksjonen til 10 uker

bekrefter at fars uttak av foreldrepenger følger fedrekvoten, også når den blir redusert (Schou 2017: 87, se også kunnskapsoppsummering til Halrynjo og Kitterød 2016). Da fedrekvoten ble redusert fra 14 til 10 uker av regjeringen Solberg i 2014, reduserte også raskt det store flertallet av foreldrepengene farens uttak av foreldrepenger fra 14 uker til 10 uker. Etter dette vedtok Stortinget å innføre en tredeling av foreldrepengerperioden fra og med 1. juli 2018. Foreldrepengerperioden består nå av 15 uker til mor og 15 uker til far/medmor og 16 ukers fellesperiode. I tillegg er tre uker før fødsel forbeholdt mor. Dette gjelder ved 100 prosent dekning.

Effekter av økt fedrekvote

Fedrekvoten og parenes fordeling av foreldrepenger er omfattet av stor politisk og offentlig interesse. I norsk offentlighet regnes det gjerne som positivt for likestillingen hvis utviklingen går i retning av at far tar mer av permisjonstiden, og negativt for likestillingen hvis fars uttak blir redusert. Cools, Fiva og Kirkebøen (2015) påpeker at det har sammenheng med at det finnes en sterk tro på en rekke positive effekter av at far tar ut mer permisjonstid, effekter som økt likestilling i arbeidslivet og i hjemmet, mindre gjennomsnittlige lønnsforskjeller mellom menn og kvinner, og bedre tilknytning mellom far og barn.

I løpet av de siste 30 årene har det vært en utvikling mot at kvinner i større grad jobber fulltid, også når de blir mødre. Tidsbruksundersøkelsene viser at fra 1998 til 2010 har arbeidsdelingen hjemme blant småbarnsfamilier blitt klart mindre spesialisert mellom mødre og fedre. Fedre til små barn bruker mer tid på husarbeid og omsorgsarbeid, og betydelig mindre tid på inntektsgivende arbeid. Mødre bruker langt mer tid på inntektsgivende arbeid, mens de bruker mindre tid på husarbeid og noe mindre tid på omsorgsarbeid (Kitterød og Rønsen 2013). Vi vet imidlertid ikke i hvor stor grad denne utviklingen er et resultat av økt fedrekvote.

Det er svært godt dokumentert at fars uttak av foreldrepenger i Norge tilpasses lengden på fedrekvoten (Schou 2018, Halrynjo og Kitterød 2016a, Fougner 2012). Når fedrekvoten økes vil dermed de fleste fedre ha lengre fravær fra jobb etter de har fått barn. Hvis fedrekvoten økes uten at samlet permisjonstid økes, vil dessuten flere mødre ha noe kortere fravær fra jobb. Halrynjo og

Kitterød (2016b) oppsummerer resultatene fra flere effektstudier som undersøker om fars økte permisjon påvirker lønn, inntekt, arbeidsdeling hjemme og barnas skoleresultater. De konkluderer med at forskningen finner «uklare og til dels motstridende effekter» (Halrynjo og Kitterød 2016b: 7). Men flere effektstudier gir en støtte til at lengre permisjonstid blant fedre medfører noe dårligere inntektsutvikling etter permisjonen, og dermed at lengre fedrekvote gir en likere inntektsutvikling blant mødre og fedre etter foreldrepengeperioden. Vi vet mindre sikkert om økt foreldrepengeperiode til far gir økt tilknytning mellom far/medmor og barn, eller om det gir mer lik deling av husarbeid og omsorgsarbeid i hjemmet.

Tradisjonelle kjønnsroller og fars rolle

I norsk offentlighet er det mange sterke antakelser om hvorfor foreldre fordeler foreldrepengeperioden slik de gjør. Det er blitt hevdet at far i større grad må forhandle med arbeidsgiver for å ta ut mer permisjon enn fedrekvoten – mens arbeidsgiver da tar for gitt at mor tar fellesperioden. I det offentlige ordskiftet antas det ofte at det er far som foretar valget, eller at par der mor tar hele fellesperioden ikke velger fritt fordi de styres av økonomiske strukturer eller av tradisjonelle kjønnsroller¹. Et eksempel på slike økonomiske strukturer er at fedre ofte tjener noe mer enn mødrene, og at familien derfor oftere kan tape økonomisk på det hvis far tar ut lang permisjon.

I 2017 var det mange aviser som på lederplass tok til orde for å øke fedrekvoten igjen da tall fra NAV viste at fedres permisjonstid ble redusert da fedrekvoten ble redusert fra 14 til 10 uker. Både Aftenposten (21.8.2017), Bergens Tidende (14.10.2017), Adresseavisen (23.8.2017), Stavanger Aftenblad (30.8.2017), Nationen (23.8.17) og Dagbladet (10.3.2017) beskriver reduksjonen av fars permisjonstid som uønsket av hensyn til likestillingen i arbeidslivet og familiene. Flere av disse lederne gir uttrykk for at foreldres valg er uheldig fordi det, slik de ser det, fører dem tilbake til tradisjonelle kjønnsroller. Aftenposten skriver for eksempel i sin leder at familier bruker valgfri-

heten til å «gli tilbake mot den gamle kjønnsrolleorden. Mor passer barn, far passer karriere.»² Flere politikere både i regjeringspartiene og i opposisjon reagerte på lignende vis.

At fordelingen av permisjonstiden handler om kjønn eller tradisjonelle kjønnsroller gis støtte i deler av forskningen. Brandth og Kvande hevder at fordelingen av permisjonstiden til foreldre handler om 'kjønnede' praksiser (Brandth og Kvande 2012). I en kunnskapsoppsummering konkluderer Halrynjo og Kitterød (2016b: 7) med følgende: «Hovedbildet er likevel at både permisjonsuttak og senere arbeidsdeling ute og hjemme følger et klart kjønnmønster i alle de nordiske landene.» Flere kvalitative studier støtter videre oppfatningen av at det er far som velger lengden på permisjonen. I en annen kunnskapsoppsummering konkluderer Halrynjo og Kitterød (2016a: 88) med at kvalitative studier viser at mor må ta permisjonen, mens far i større grad kan velge permisjonslengde tilpasset «jobb, inntekt og karriere». De påpeker videre at «Kvalitative studier viser at foreldre ofte viser til fars arbeidssituasjon for å begrunne hvordan de fordeler permisjonen».

Men forskningen er ikke entydig. Kitterød m.fl. (2017: 8) konkluderer med at når fedre tar lite permisjon, handler det sjelden om «negative holdninger til fedrekvote eller tradisjonelle holdninger til farsrollen». De finner videre at også fedre som tok lite permisjon var mye sammen med barnet det første leveåret. Det var altså ikke slik at menn som tok lite permisjon var fraværende fedre som kun prioriterer yrkeskarrieren, slik det offentlige ordskiftet kan gi inntrykk av. Undersøkelser av foreldrepars begrunnelser for fordelingen av permisjonstiden gir bare en viss støtte til at det handler om far eller fars arbeidsgiver. Blant menn som tar lite eller ingen permisjon er det grunnlag for å hevde at det noen ganger er fars arbeidsgiver som er til hinder for at far tar ut permisjon (Kitterød m.fl. 2017). Men et hovedfunn er at det er forhold ved mor som betyr aller mest for hvordan permisjonen deles. Det har stor betydning for fordelingen når mor svarer at:

.....
¹ Se for eksempel «Mødre, fedre og likestilling» Nationen 13.8.18, «Derfor snur de om fedrekvoten» Dagsavisen 10.3.2017 og «Staten bør ikke støtte tradisjonelle kjønnsroller» Minerva 27.3.2017

.....
² Aftenpostens lederartikkel den 21.8.2017: «Riktig å øke fedrekvoten»

«jeg ønsket å være sammen med barnet så lenge som mulig» (Grambo og Myklebø 2009: 69-70 og Schou 2018: 31). Schou (2018) finner at det er mors svar på påstandene om «ønsket å være sammen med barna så lenge som mulig» og «det er viktig at begge [mor og far] etablerer ett tett forhold til barnet» som betyr mest for fordelingen av permisjonen. Fars vektlegging av disse spørsmålene har liten eller ingen betydning. Denne sammenhengen gjelder selv med kontroll for inntekt, næring og om de jobber i offentlig eller privat næringsliv. Omtrent halvparten av parene oppgir videre mors amming som en viktig begrunnelse for delingen av permisjonstiden, og også dette har en sammenheng med at mor tar mer permisjon (Schou 2018: 29).

Forslag om todeling av foreldrepengene

I NOU 2017: 6 «Offentlig støtte til barnefamiliene» foreslår et enstemmig utvalg å dele foreldrepengeperioden i to like kvoter, en fedrekvotepå 20 uker og en mødrekvotepå 20 uker. I utvalgets forslag er 9 uker i tillegg forbeholdt mor av helsemessige årsaker, 3 uker før fødsel og 6 uker etter fødsel. Utvalget begrunner forslaget med at det skal «styrke utviklingen av relasjonen mellom far og barn», å unngå at far blir «sekundær omsorgsperson», samt å øke likestillingen i arbeidslivet ved at arbeidsgivere da kan forvente at menn og kvinner har like langt fravær i forbindelse med foreldrepermisjonen (NOU 2017:6, s. 251).

Det vanligste argumentet mot å øke fedrekvoten har vært at det svekker familiers valgfrihet og mulighet til selv å fordele perioden slik det passer dem best. Fra helsefaglig hold vises det til anbefalingene om å amme barn frem til de er ett år, og at det er vanskelig for mor å opprettholde ammingen hvis hun tidlig returnerer til arbeid. Blant flere er Nasjonal kompetansetjeneste for amming, Den norske Jordmorforeningen og Norsk sykepleierforbund mot forslaget om en todeling av foreldrepengeperioden fordi de mener det vil svekke mors mulighet til å følge offisielle helseråd om amming av barnet (Barne- og likestillingsdepartementet 2017). Jordmorforeningen påpeker også at mors situasjon er annerledes av biologiske årsaker: «Biologisk innehar kvinner en helt annen rolle enn menn gjennom svangerskap, fødselsarbeid, barsel- og ammeperiode» og videre at det derfor ikke

er «mulig å likestille menns og kvinners rolle i reproduksjon» (Den norske jordmorforening 2017: 2).

Forskningsspørsmål

Som vi har sett, peker flere studier på at foreldre ofte viser til fars arbeidssituasjon for å begrunne hvordan de fordeler permisjonen (Halrynjo og Kitterød 2016). Andre finner at det i størst grad er mors ønske om å være mye sammen med barnet den første tiden, samt det at barnet skal ha et nært forhold til begge foreldrene, som i størst grad påvirker lengden på fordelingen av permisjonen (Schou 2018). Schou (2018) finner videre at mange par oppgir mors amming som en viktig begrunnelse for delingen av permisjonstiden, og at også dette har en sammenheng med at mor tar mer permisjon.

Det er gjort mange studier av hvordan mor og far fordeler foreldrepengeperioden med skiftende fedrekvoter. Dette er første studie som også ser på par som består av mor og medmor, og der vi dermed kan undersøke hvilken betydning det har om det er en mann eller en kvinne som skal dele foreldrepengeperioden med den fødende kvinnen³. Ved å sammenligne far og medmor antar vi her at vi kan avgjøre hvor mye som handler om samspillet mellom mann og kvinne, og hvor mye som handler om spesielle forhold ved å være kvinnen som føder barnet. Er det slik at likekjønnede foreldrepar på samme måte som ulikekjønnede par tilpasser uttaket av foreldrepenger etter lengden på fedrekvoten? Har likekjønnede en tilnærmet lik deling av foreldrepengeperioden, eller likner de mest på ulikekjønnede par i delingen?

Utvalg og metode

Utvalget består av 516 likekjønnede par og 151 631 ulikekjønnede par (tabell 1). Når vi fordeler det på halvår er det mellom 60 og 100 likekjønnede par hvert halvår. Antallet likekjønnede par øker noe over tid,

.....
³ Vi har vært i kontakt med forfatterne kunnskapsoppsummering om fedrekvotepå. Forfatterne kjente kun til en annen pågående analyse av likekjønnedes uttak av foreldrepenger i Sverige. Studien utføres av professor Marie Evertsson og Katarina Boye og skal publiseres til høsten i 2018. Foreløpige resultat fra denne viser at også i Sverige tar mor i likekjønnede par ut betydelig mer permisjon enn medmor.

Foreldrepenger og fedrekvote

Foreldrepermisjon gir mødre og fedre rett til uttak av foreldrepenger som erstatter inntekten fra arbeid.

I perioden vi studerer var fedrekvoten først 14 uker, og ble deretter redusert til 10 uker. Foreldrepengerperioden er delt i tre, en mødrekvote på 14/10 uker, en fedrekvote på 14/10 uker, og en fellesdel på 18/26 uker ved 100 prosent lønnskompensasjon. Ved 80 prosent lønnskompensasjon er fellesdelen på 28/36 uker. Permisjonen er på til sammen 49 uker med 100 prosent lønnskompensasjon, eller 59 uker med 80 prosent lønnskompensasjon. 3 uker før fødsel og 6 uker etter fødsel er forbeholdt mor. For fedrekvoten, de resterende ukene av mødrekvoten og fellesperioden, er det fleksibelt uttak fram til barnet er tre år. Hvis far eller medmor skal ha rett til å ta av fellesperioden stilles det krav til at mor må være i aktivitet. Foreldrene må da dokumentere at mor er i jobb eller utdanning.

NAV kompenserer kun inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet (G), men mange arbeidsgivere kompenserer også for inntekt over dette. 1 G tilsvarte 92 600 kr i 2016.

Fars rett til fedrekvote forutsetter at både far og mor har vært yrkesaktive før permisjonen starter.

fra et gjennomsnitt på 65 par hvert halvår de to første årene, til 86 de tre siste halvårene. Medmødre har i snitt tatt ut 13,1 uker med foreldrepenger, mens fedre har i snitt tatt ut 10,5 uker. Fedrene er i snitt 2,3 år eldre enn mødrene i mor/far par. Det er mindre aldersforskjeller blant likekjønnede, der medmor i snitt er 1,2 år eldre enn mor. Likekjønnede par har i snitt samme samlede pensjonsgivende inntekt som ulikekjønnede par (5,4+5,6=11,0 G versus 4,6+6,6=11,2 G). Mor og medmor i likekjønnede par har omtrent lik samlet pensjonsgivende inntekt. De skiller seg der-

Data

Dataene til artikkelen er hentet fra NAVs foreldrepengerregister hvor vi har oversikt over forbruk av foreldrepengedager for begge foreldre til barn det ytes foreldrepenger ved fødsel for. Vi har tatt utgangspunkt i alle par der far/medmor har rett til fedrekvote. For disse parene kobler vi på opplysninger om antall dager med foreldrepenger for hver av foreldrene i paret. I par hvor begge foreldre er kvinner, er den kvinnen som er registrert med en termindato satt til mor, mens den andre kvinnen er satt til medmor. Utvalget inkluderer ikke de som adopterer.

Medmødre har kunnet motta foreldrepenger ved fødsel siden 2009, men det var først i andre halvår 2013 at det var nok antall registrerte medmødre til at vi kan analysere på dataene. Det er også syv observasjoner av likekjønnede par i første halvår 2013 da fedrekvoten var på 12 uker. Dette er så få observasjoner at vi valgte å fjerne dem fra analysen. Vi valgte også å fjerne ulikekjønnede par der mor var under 22 år eller der mor var over 43 år. Dette fordi ingen mødre i likekjønnede par var under 22 år eller over 43 år.

Vi studerer kun perioden fra andre halvår 2013 til andre halvår 2016. Etter fødselen kan foreldre bruke inntil tre år på å ta ut foreldrepengene, men de fleste har tatt ut alle dagene før barnet fyller to år. Dataene er oppdatert til og med mai 2018. Det betyr at de yngste barna, født i første halvår 2016, er 23 måneder ved analysetidspunktet, og at vi kan observere uttaket til det store flertallet av foreldre. Tallene kan endres noe ved senere oppdateringer, men ikke så mye at det vil endre bildet.

Av personvern hensyn gjøres analysen på et anonymisert datasett.

med fra ulikekjønnede par der far i snitt tjener 2,1 G (som utgjør 195 900 kr i 2017) mer enn mor.

Blant både likekjønnede og ulikekjønnede par er det 70 prosent som har valgt 49 uker permisjonstid, og 30 pro-

Tabell 1 Beskrivende statistikk om utvalget. Standardavvik i parentes

	Mor	Medmor	Forskjell	Mor	Far	Forskjell
Uttak av foreldrepenger (uker)		13,1 (6,3)			10,5 (5,0)	
Alder i år	33,3 (4,0)	34,5 (5,6)	-1,2	31,1 (4,5)	33,7 (5,6)	-2,6
Inntekt i G	5,4 (1,8)	5,6 (2,0)	-0,2	4,6 (2,0)	6,6 (3,5)	-2,0
Tvillingfødsler	6,0 %			1,6 %		
Andel med 49 uker ¹		70 %			70 %	
N	516	516		151 631	151 631	

¹ 100 prosent lønnskompensasjon versus

Kilde: NAV

sent som har valgt 59 ukers permisjonstid (tabell 1). Forskjellen mellom uttaket til medmor og far kan dermed ikke være et resultat av forskjeller i samlet permisjonstid.

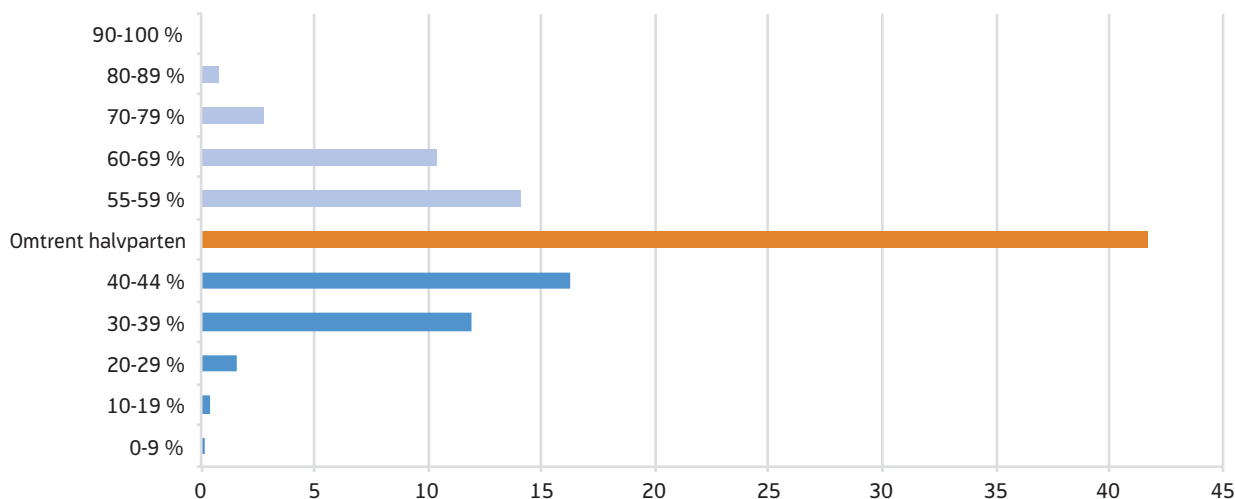
Det er betydelig flere tvillingfødsler blant likekjønnede par enn blant ulikekjønnede par. De som får tvillinger hadde i denne perioden rett på fire ekstra uker med foreldrepenger ved 100 prosent lønnskompensasjon, og syv ekstra uker ved 80 prosent lønnskompensasjon. Blant par som får tvillinger tar far og medmor ut flere uker i permisjon enn i par som får ett barn. Hvis vi kun ser på de som får ett barn blir forskjellen

i uttak av foreldrepenger mellom far og medmor redusert fra 2,6 uker til 2,5 uker.

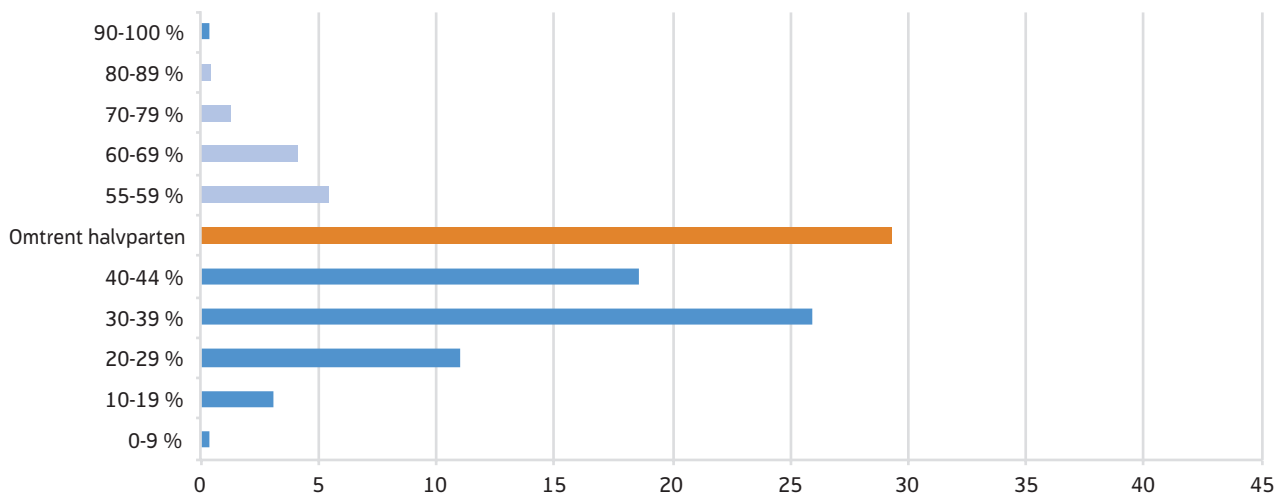
Foreldrepengeperioden er på 49 uker med 100 prosent lønnsdekning og 59 uker med 80 prosent lønnsdekning. Hvis foreldrepengene skal deles likt vil derfor far eller medmor måtte ta ut omtrent 23 uker ved 100 prosent lønnskompensasjon, eller 20 uker hvis vi også holder utenfor seks uker etter fødsel som forbeholdt mor. Da er mors tre uker før fødsel holdt utenfor. I denne artikkelen har vi definert likedeling som det at

Figur 1. Mor/medmor (likekjønnede par, N=511) og mor/far (ulikekjønnede par): mors andel av parets inntekt.

Likekjønnede par: mors andel av parets inntekt

Ulikekjønnede par: mors andel av parets inntekt

Kilde: NAV

far eller medmor tar ut minst 22 uker permisjon – også for par med 59 ukers permisjon.

Medmor og mor tjener omtrent det samme

Fars og mors inntekt, samt inntektsforskjeller innad i paret, har betydning for fordelingen av foreldrepengeperioden. Grambo og Myklebø (2009) finner at fedre med middels høy inntekt tar mest permisjon, mens både fedre med lav og fedre med høy inntekt tar mindre. Andre studier som også tar i betraktning forholdet mellom mors og fars inntekt finner at desto likere inntektsnivå mellom mor og far, desto mer permisjon tar far (Lappegård 2012). Vi skal undersøke inntektsfordelingen i de to typene par nærmere ved å se på mors andel av parets samlede inntekt. Fordelingen går fra 0 prosent, som betyr at mor tjener 0 prosent av parets inntekt, til 100 prosent som betyr at mor tjener alt av parets samlede pensjonsgivende inntekt.

Blant likekjønnede par er inntektsfordelingen tilnærmet lik (figur 1). Vi finner at det bare er en svak tendens til at mor tjener mindre enn medmor. Blant ulikekjønnede par finner vi derimot, som ventet, at far ofte tjener mer enn mor, mens det er langt mindre vanlig at mor tjener mer enn far (figur 1). Det er for eksempel kun blant 1 prosent av de ulikekjønnede parene at mors inntekt utgjør 70-79 prosent av samlet inntekt, mens i 11 prosent av parene utgjør mors inntekt 20-29 prosent. Tilsvarende tall for likekjønnede par er 1 prosent og 2 prosent. Blant de likekjønnede parene er det dessuten flere som tjener omtrent det samme (42 %), enn blant de ulikekjønnede parene (29 %).

En teori innen familieøkonomi er at par som stifter familie spesialisere seg innen det området de har størst komparativt fortrinn for å maksimere husholdningens samlede nytte (se Kitterød og Rønsen 2013: 6)⁴. Dette har blitt brukt til å forklare hvorfor fedre oftere jobber mer med inntektsgivende arbeid mens mødrene i større grad tar seg av husarbeid og omsorgsarbeid. Siden menn ofte har noe høyere inntekt, og kvinner har mer erfaring med omsorgsarbeid og husarbeid, vil mor oftere investere mer tid i hjem og barn

.....
⁴ Teorien er opprinnelig formulert av økonomen Gary Becker i boken «A treatise on the family»

og far investere mer tid i yrkesarbeid. Slik øker de familiens samlede nytte. Som vist er det inntektsforskjeller av betydning i over halvparten av de likekjønnede parene. Hvis teorien om komparative fortrinn er riktig, skulle en forvente at kvinnen som tjente minst i et likekjønnet par var den som fikk barnet, mens den som tjente mest ble medmor. Dette finner vi bare i liten grad, noe som indikerer at hvem som får barnet i et foreldrepar som består av to kvinner i liten grad handler om økonomisk spesialisering.

Resultater

Medmor har lengre permisjon enn far

I figur 2 viser vi utviklingen i gjennomsnittlig uttak av foreldrepengeperioden fra andre halvår 2013 til andre halvår 2016. Reduksjonen til 10 ukers fedrekvote er markert med en vertikal linje.

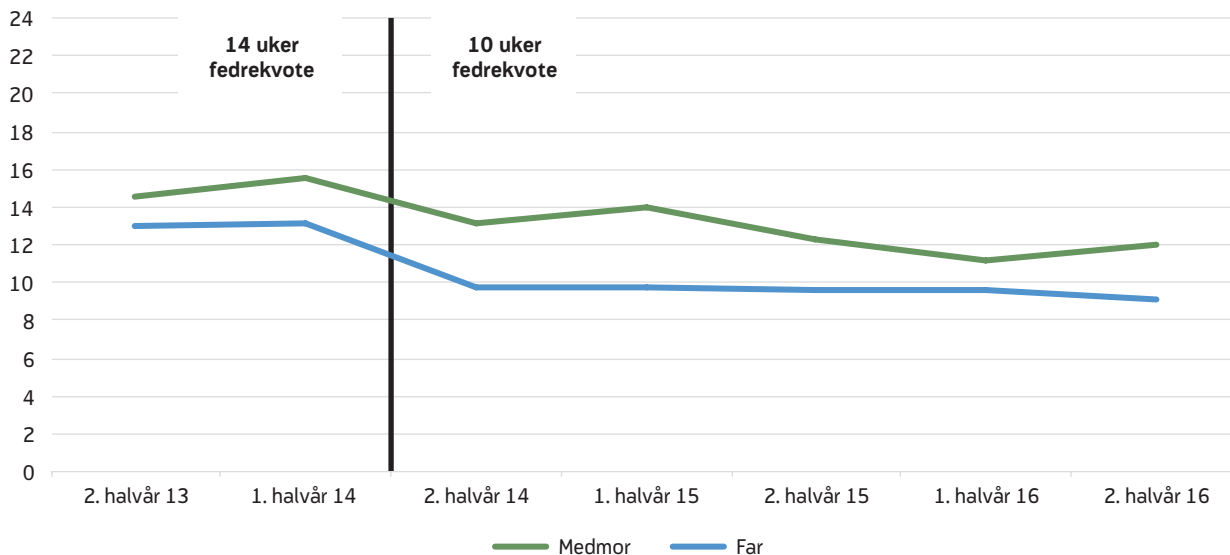
Likekjønnede par har i hele perioden en likere deling av foreldrepengeperioden enn ulikekjønnede par⁵ (figur 2). I gjennomsnitt for hele perioden tar medmødre ut 2,5 uker mer i foreldrepengeperioden enn fedre – og denne forskjellen ser ut til å være tilnærmet konstant i hele perioden, uansett lengde på fedrekvoten. I de tre siste observerte halvårene med 10-ukers fedrekvote tar medmor i snitt ut 12 uker permisjon, noe som er 10 uker for lite til å oppnå likedeling med mor. Hvis de skulle delt likt måtte medmor tatt ut minst 22 uker med permisjon. Det fremgår dermed av figuren at medmor i likhet med far tar ut klart mindre permisjon enn mor.

Medmor tilpasser seg fedrekvoten

Likekjønnede par ser ut til å tilpasse seg endringer i fedrekvoten på samme måte som ulikekjønnede par (figur 2). Da fedrekvoten ble redusert i andre halvår i

.....
⁵ Utvalget består av 516 likekjønnede par, og når vi fordeler det på halvår er det mellom 60 og 100 likekjønnede par hvert halvår. Antallet likekjønnede par øker noe over tid, fra et gjennomsnitt på 65 par hvert halvår de to første årene, til 86 det siste 1 ½ året. Utvalget av medmødre er såpass lite hvert halvår at det vil være visse tilfeldige variasjoner fra en periode til den neste. Det er forklaringen på hvorfor den røde linjen som viser medmødrenes uttak av foreldrepengeperioden varierer noe fra et halvår til det neste. Utvalget av fedre er svært stort også når vi ser på halvår, og blant fedrene vil det nesten ikke være noe tilfeldig variasjon fra et halvår til det neste.

Figur 2. Gjennomsnittlig uttak av foreldrepenger til far og medmor etter hvilket halvår barnet ble født. Antall uker.

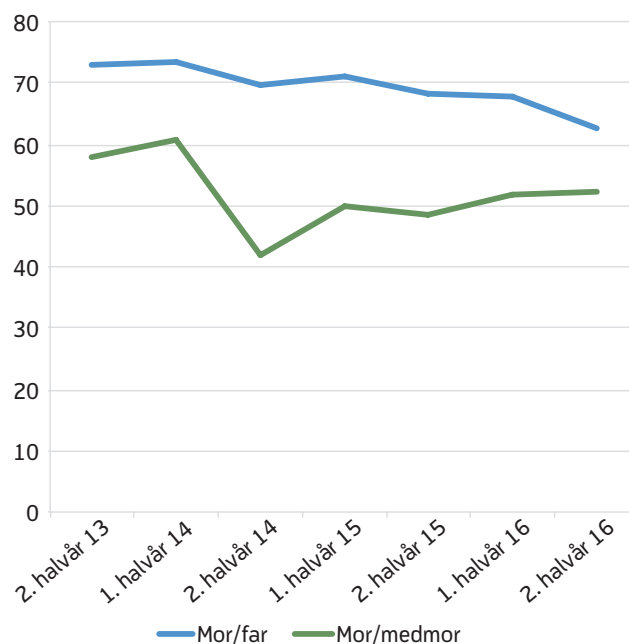
Kilde: NAV

2014 ser vi at fedrenes uttak umiddelbart ble redusert til omtrent 10 uker i snitt. Også medmødrenes uttak av foreldrepenger ble redusert samtidig med reduksjonen i fedrekvoten. Det ser imidlertid ut til at likekjønnede par reagerer litt senere på endringen i fedrekvote, og i ett år etter regelverksendringen har avstanden mellom fars og medmors uttak av foreldrepenger økt. Men fra og med andre halvår i 2015 har medmors uttak av foreldrepenger blitt like mye redusert som fars uttak (figur 2).

I figur 3 beskriver vi tilpasningen til fedrekvoten ved å se på andelen som til enhver tid tar ut nøyaktig fedrekvoten. Andelen som tok ut akkurat fedrekvoten ved overgangen fra 14-ukers kvote til 10-ukers kvote er forbausende stabil blant fedrene. I 1. halvår 2014 tok 73 prosent av fedrene ut 14-ukers permisjon, og i 2. halvår 2017 tok 69 prosent av fedrene ut ti-ukers permisjon. Blant likekjønnede er det derimot i en overgangsfase klart færre medmødre som tar ut akkurat fedrekvoten. Men over tid nærmer far og medmor seg i andelen som tar ut fedrekvoten, og de 2-3 siste halvårene er forskjellen mellom de to gruppene omtrent den samme som før endringen i fedrekvoten (figur 3). Dette er hovedforklaringen på hvorfor snittet endrer seg like mye for begge grupper; et flertall i begge gruppene tar ut nøyaktig det som er kvoten, enten den er på 14-uker eller på 10-uker.

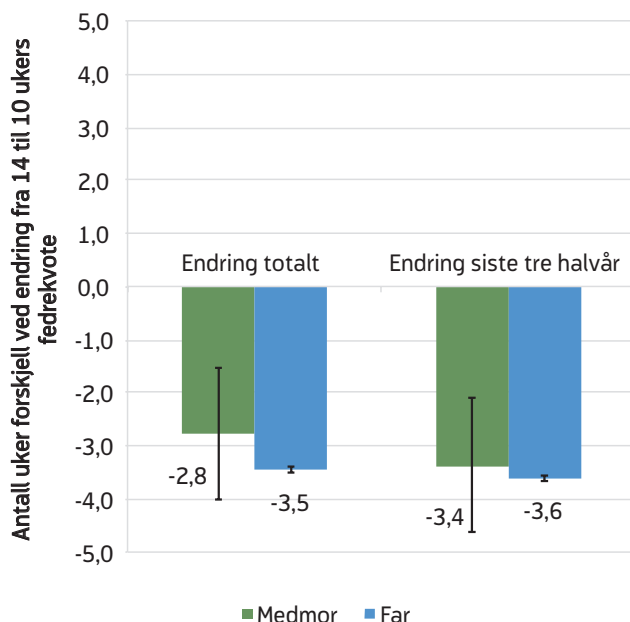
Når vi ser på hele perioden vi har studert finner vi at medmors uttak i gjennomsnitt ble redusert med 2,8 uker, mens fars uttak ble redusert med 3,5 uker da fedrekvoten ble redusert fra 10 til 14 uker (figur 4). Når vi kun sammenligner de tre siste observerte hal-

Figur 3. Andelen som akkurat tar ut fedrekvoten etter hvilket halvår barnet ble født. Prosent

Kilde: NAV

Figur 4. Gjennomsnittlig endring i uttak av fedrekvote fra 14-ukers fedrekvote til 10-ukers fedrekvote for medmor og far. To ulike perioder etter da barnet ble født. 95 % konfidensintervall. Endring i antall uker

Kilde: NAV

vårene (andre halvår 2015 – andre halvår 2016) med de to halvårene med 14-ukers fedrekvote (andre halvår 2013 – første halvår 2014) finner vi den samme gjennomsnittlige endringen blant medmødre som blant fedre, en reduksjon på 3,4 uker (figur 4). Likekjønnede par har dermed tilpasset seg den reduserte fedrekvoten på samme måte som ulikekjønnede par. Reduksjonen i uttak er omtrent 0,5 uker mindre enn reduksjonen i fedrekvoten. Konfidensintervallet viser at vi med 95 % sikkerhet kan si at endringen blant medmødre ligger et sted på intervallet mellom -2,2 og -4,8. Reduksjonen i medmødrenes uttak kan dermed både være noe større og noe mindre enn den vi observerer blant fedrene⁶.

⁶ Signifikanstesting benyttes ofte når en slutter fra et mindre tilfeldig utvalg til en hel populasjon. Våre data gjelder imidlertid for alle registrerte likekjønnede par i denne perioden. Det gir likevel mening med en signifikanstest fordi utvalget av likekjønnede par er såpass lite at tilfeldigheter kan gi et betydelig utslag. Konfidensintervallet kan tolkes som et mål på hvor sikre vi kan være på størrelsen på endringen gitt at vi kunne observert dem i en lengre periode før og etter endringen.

Vanligst å ta ut akkurat fedrekvoten

Når vi sammenligner fordelingen av uttaket til fedre og medmødre ser vi at den er tilnærmet lik inntil grensen for fedrekvoten (figur 5). Begge grupper har en meget stor opphopning akkurat på kvoten, enten kvoten er på 10 eller 14 uker, men opphopningen er noe større blant fedre enn blant medmødre. For permisjonsuttak som er lengre enn fedrekvoten er det større avvik mellom medmødre og fedre, med en tendens til at flere medmødre enn fedre tar to, fire eller seks uker mer enn kvoten. Dette gjelder særlig etter reduksjonen til ti ukers fedrekvote. Det er få fedre/medmødre som tar ut mer enn 22 uker, og i figuren har vi omkodet alt uttak fra 22 uker og mer til 22 uker+.

Blant medmødre er det 48-59 prosent som tar akkurat fedrekvoten, enten den er på 14 eller 10 uker (figur 6). Blant fedrene er tilsvarende tall 66-72 prosent (figur 6). Blant fedrene er det rundt 9 prosent som ikke tar noe permisjon og 11 prosent som tar mindre enn fedrekvoten. Blant medmødrene er tilsvarende tall 5 prosent og 9 prosent.

Videre finner vi at det er flere medmødre enn fedre som tar ut mer enn kvoten. Når fedrekvoten er på 14 uker tar i snitt 8 prosent av fedre ut mer enn kvoten, mens dette gjelder for 27 prosent av medmødrene. Når kvoten er på 10 uker tar 39 prosent av medmødrene ut mer enn fedrekvoten, mens dette gjelder 13 prosent av fedrene.

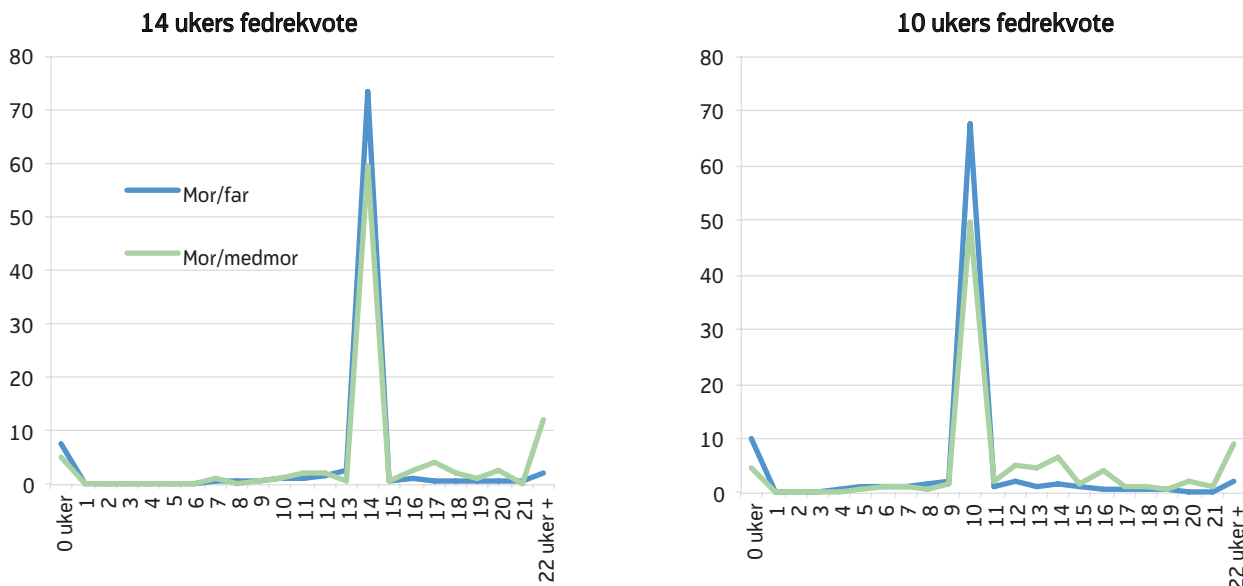
Selv om medmødrene i snitt tar ut mer av foreldrepengeperioden, er det få av de likekjønnede parene som deler perioden helt likt – det vil si at far eller medmor tar ut 22 uker eller mer. Det gjelder 9 prosent av de likekjønnede parene og 2 prosent av de ulikekjønnede parene.

Hva forklarer forskjellen mellom far og medmor?

Vi har koblet på informasjon om mors og fars/medmors inntekt og alder. Her skal vi undersøke om den gjennomsnittlige forskjellen i uttak mellom medmor og far endres når vi sammenligner par med lik inntekt og alder⁷.

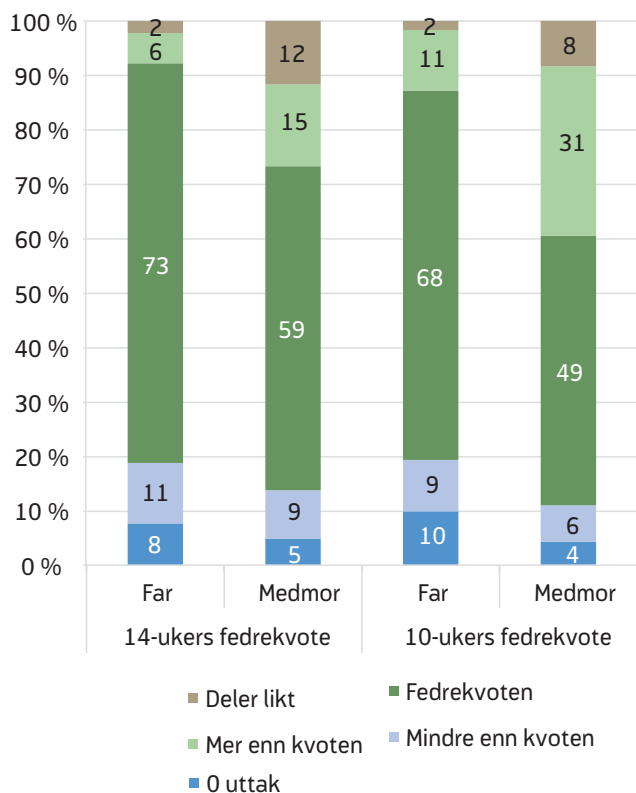
⁷ Vi har omkodet inntekt til kategoriske variabler fra 0 G til 12 G eller mer. Vi bruker stegvis regresjon og legger til en og en forklaringsfaktor. Først tvillingfødsler, deretter mors og fars alder og til slutt fars/medmors inntekt og mors andel av parets samlede husholdningsinntekt. Vi beskriver her resultatene fra en regresjon der vi ser alle par samlet, og der vi har lagt inn likekjønnede par som en dummy-kategori i analysen (se tabell 2 appendiks).

Figur 5. Fars og medmors uttak av foreldrepenger etter antall uker og etter hvilken periode barnet ble født. Prosent

Kilde: NAV

Figur 6. Fars og medmors uttak av foreldrepenger etter om barnet er født i perioden med 14-ukers eller 10-ukers fedrekvoten. Prosent

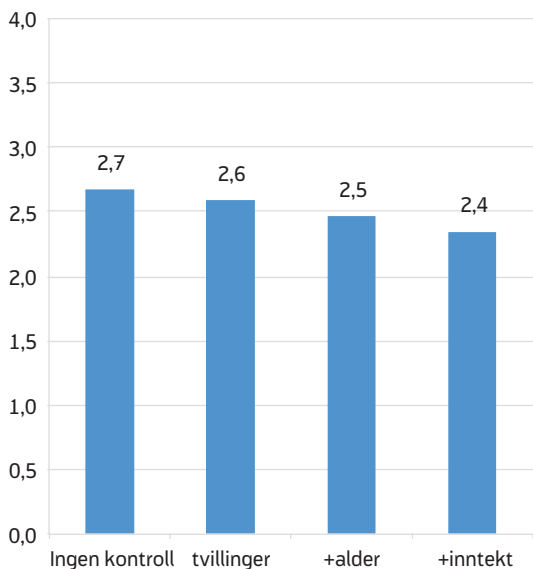

Kilde: NAV

Vi finner at både mors og fars inntekt har sammenheng med fordelingen av foreldrepengerperioden, når vi holder alder konstant (se tabell 2 i appendiks). Fedre som har middels inntekt tar ut mest foreldrepenger, mens fedre med lav inntekt og fedre med svært høy inntekt tar ut mindre foreldrepenger. Særlig de 20 prosent fedrene med inntekt på 3 G eller lavere skiller seg ut med betydelig lavere uttak av permisjon. Dette kan til dels forklares med at mange med lav registrert inntekt er selvstendig næringsdrivende. Mors andel av parets samlede inntekt har også en sammenheng med fars uttak av foreldrepenger. Far tar ut mest foreldrepenger når de tjener omtrent det samme, samt når mor tjener mer enn ham. Far tar ut noe mindre hvis mor tjener mindre enn ham. Foreldrenes inntekt og inntektsfordeling forklarer bare 5,3 prosent av variansen i fordelingen. Det at far oftere tjener mer enn mor har dermed lite å si for hvordan par fordele permisjonstiden.

Ved kontroll for tvillingfødsler, inntekt og inntektsfordeling i regresjonsanalysen blir forskjellen mellom likekjønnede og ulikekjønnede par noe mindre, og alle faktorene bidrar litt til å forklare forskjellen (figur 7). Uten kontroll tar medmor ut 2,7 uker mer i permisjon, med kontroll for alle variabler, inkludert inntektsfordelingen, blir forskjellen redusert til 2,4 uker. Nesten hele

Figur 7. Forskjellen mellom medmors og fars uttak med kontroll for flere variabler i en regresjonsmodell. Antall uker

Kilde: NAV

forskjellen består, noe som indikerer at det er noe annet enn foreldrepårenes økonomi eller alder som forklarer at medmor i snitt tar ut mer foreldrepermisjon enn far. Vi kan med andre ord si at det gjenstår en betydelig forskjell mellom medmor og far når det gjelder lengden på uttak av foreldrepermisjon, selv når vi sammenligner ulikekjønnede og likekjønnede par som er like i alder og inntekt, og der begge i paret tjener omtrent det samme. Dette kan sannsynligvis forklares med kjønn, altså at medmor av ulike grunner tar oftere ut mer permisjon fordi hun er kvinne.

Begrensninger ved studien

Vi kan kun observere likekjønnede par i 3,5 år, i en periode da fedrekvoten ble redusert fra et historisk høyt nivå på 14 uker til 10 uker. Vi kan ikke observere likekjønnede par ved innføringen av fedrekvoten på fire uker i 1993, eller ved alle de senere økningene i kvoten. Konklusjonen om lik tilpasning til fedrekvoten gjelder i utgangspunktet kun for denne siste endringen fra 14 til 10 uker.

Oppsummering og diskusjon

Siden 2009 har likekjønnede foreldrepar hatt samme rettigheter til foreldrepermisjon som ulikekjønnede

foreldrepar, og dette er den første analysen som beskriver fordelingen av foreldrepengeperioden blant mor og medmor.

Hovedkonklusjonen er at likekjønnede par tilpasser seg lengden på fedrekvoten på samme måte som ulikekjønnede par. Da fedrekvoten ble redusert fra 14 til 10 uker i 2014 ser vi at både fedres og medmødres uttak av foreldrepermisjon reduseres. Vi finner videre at også blant likekjønnede foreldre er det vanligst at medmor tar ut akkurat det som er fedrekvoten, mens mor tar resten. Samtidig finner vi at likekjønnede foreldre har en noe likere deling av foreldrepengeperioden enn ulikekjønnede par. Omtrent 10 prosent av de likekjønnede foreldrene har tilnærmet lik fordeling av fellesperioden, mens dette bare gjelder for 2 prosent av ulikekjønnede foreldre. Det er også en god del flere medmødre som tar ut mer enn fedrekvoten sammenliknet med fedrene. Forskjellene kan bare i noen grad forklares med tvillingfødsler, alder eller inntekt. Medmor tar ut 2,4 uker mer enn far, men tar fortsatt ut 10 uker for lite til å oppnå lik deling med mor.

Hvis delingen av permisjonstiden i ulikekjønnede par kun handlet om tradisjonelle kjønnsroller, eller kjønnede forventninger fra omgivelser, burde to kvinner som blir foreldre sammen hatt lik fordeling av perioden. Det har de sjelden. Funnene fra vår analyse viser også at hovedforklaringen på delingen ikke kun kan være forventninger fra arbeidsgiver rettet mot far fordi han er mann. Hvis det handler om forventninger, må det være forventninger rettet mot den ikke-fødende, uavhengig av kjønn. Imidlertid er det sjelden at foreldrepar rapporterer at de har lagt vekt på forventninger fra arbeidsgiver når de skal fordele foreldrepengeperioden seg imellom (Schou 2018). Når vi ser våre funn i sammenheng med tidligere forskning (særlig Schou 2018) peker det mot at det hovedsakelig er praktiske eller biologiske årsaker til at det er kvinnen som føder barnet som ofte tar ut fellesdelen av foreldrepengeperioden. I begge typer par det en fødende mor som har behov og synspunkter som vi kan anta tillegges størst vekt når parene skal avgjøre hvordan permisjonen skal fordeles. Kvinner som føder barn går gravide, de skal gjennom en fødsel, de

har en barseltid⁸ og en ammeperiode. Dette ser ut til å tillegges mye vekt i mange par. Samfunnsvitenskapelige modeller kan bare i begrenset grad forklare foreldres atferd ved fødsel av barn. Ved temaer slik som fødsel og foreldreskap mener vi at samfunnsfaglige teorier og tolkninger må suppleres med biologiske forklaringsmodeller. En sentral biologisk teori er at kvinnen som føder ønsker å bruke mer tid på barnet etter fødsel fordi de har investert mer i barnet gjennom en kostbar graviditet og en risikofull fødsel (Pinker 2002: 346).

At kvinnen som føder tar mesteparten av fellesdelen av permisjonen, også blant likekjønnede par, kan handle om morens amming, noe som støttes av at halvparten av alle foreldrepar legger vekt på at «det er vanskelig for mor å kombinere arbeid og amming» når de bestemmer fordelingen av foreldrepenger (Schou 2018). Dette har også en praktisk side. Mødre har rett til ammefri⁹ når de returnerer til jobb, men avhengig av reisevei og forhold ved arbeidsplassen kan det være vanskelig å få til ammefri i praksis. En annen forklaring kan være at kvinnen som må gjennom den fysiske belastningen ved å gå gravid, føde og amme, også anses som den som «bestemmer over» fellesperioden for foreldrepengene både blant ulikekjønnede og likekjønnede par. At det er en belastning å være gravid er velkjent og fremgår blant annet av tidligere analyser som viser at gravide har langt høyere sykefravær enn kvinner som ikke er gravide (Helde og Nossen 2016: 127). At mors ønsker har et sterkt gjennomslag i fordelingen av foreldrepengeperioden støttes av tidligere undersøkelser av begrunnelser for fordelingen blant par som består av mor og far (Grambo og Myklebø 2009, Schou 2018). Svangerskapet¹⁰ eller fødselen kan også påvirke mor til å få et sterkere ønske om å være lengst mulig hjemme med barnet, og det kan antas at det ikke er en tilsvarende effekt på far eller medmor. Dette støttes av at 90 prosent av

mødrene la vekt på å være hjemme med barnet så lenge som mulig da de ble spurt om hva som er viktigst når permisjonen skal fordeles.

En annen forklaring til at det er en slik skjevdeling mellom mor og far/medmor kan være at NAVs IT-løsning er designet slik at den støtter oppfatningen om at fellesperioden er mors permisjon. Standardvalget er at moren (som føder) skal ha hele fellesperioden, og at foreldrene dermed må ta et aktivt valg for at far/medmor skal ta noe mer enn fedrekvoten. I tillegg er det slik at regelverket også legger visse føringer og begrensninger på uttaket. Dersom far/medmor skal ha permisjon i fellesperioden må de dokumentere at mor er i aktivitet. Tilsvarende aktivitetskrav gjelder ikke for far/medmor når mor tar av fellesperioden. For et par blir det da rent praktisk enklest at far/medmor kun tar fedrekvote: «Ofte vil minste motstands vei være at mor tar hele fellesperioden og at far velger bort fellesperioden» (Mjøen og Singstad 2017:8). Ifølge en fersk spørreundersøkelse av foreldrepar oppga 22 prosent av fedrene at det hadde betydning at det var mye «ekstra papirarbeid/dokumentasjon» hvis han skulle ta mer enn fedrekvoten (Schou 2018: 29, se også Kitterød m.fl. 2017: 8). Et eksperiment gjennomført av masterstudenter ved Norges Handelshøyskole indikerer at deltakerne velger en likere fordeling av foreldrepengeperioden dersom standardvalget er lik fordeling av fellesperioden (Mjøen og Singstad 2017). Det er imidlertid usikkert i hvor stor grad resultatene fra eksperimentet er overførbart til en reell valgssituasjon, blant annet fordi kvinnene som deltok i eksperimentet ikke var gravide og dermed stod overfor et hypotetisk valg. At NAVs-webløsning har som standardvalg at mor skal ta hele fellesperioden, kan uansett være viktig å tenke over når NAV moderniserer web-løsningen for foreldrepenger.

⁸ Barseltiden varer fra fødselen er over og i omtrent seks uker - eller den tiden kroppen bruker på å tilpasse seg en ikke-gravid tilstand noe som kan variere mellom kvinner som har født.

⁹ En mor som ammer, har rett til fri fra jobb den tiden hun trenger for å amme sitt barn. Inntil en time av den tiden mor trenger, gis med full lønn så lenge barnet er under ett år.

¹⁰ Spørreundersøkelser viser at de fleste par tar beslutningen om fordelingen av foreldrepengeperioden under svangerskapet og før fødsel.

Litteratur

- Brandth, Berit og Kvande, Elin (2012) «Free choice or gentle force. How can parental leave change gender practices». I Kjørholt og Qvortrup (red.), *The modern child and the flexible labour market. Early childhood education and care* (s. 56–70). Hampshire: Palgrave Macmillian.
- Cools, Sara, Jon H. Fiva og Lars Kirkebøen (2015) «Causal effects of paternity leave on children and parents». *The Scandinavian Journal of Economics*, 117 (3): 801-828
- CORE status: Foreldrepermisjon og fedrekvote. Kunnskapsoversikt fra CORE og Institutt for samfunnsforskning. (2018) [pdf.]
- Den norske jordmorforening (2017). Høring NOU 2017: 6 – Offentlig støtte til barnefamiliene. Høringsvar fra Den norske jordmorforening. Lastet ned fra regjeringen.no 28.8.2018
- Fougner, Elisabeth (2012) «Fedre tar ut hele fedrekvoten – også etter at den ble utvidet til 12 uker». *Arbeid og velferd* 2/2012, 71-77
- Grambo, Anne-Cathrine og Myklebø, Sigrid (2008) «Forhold som har betydning når mor og far deler foreldrepermisjonen». *Arbeid og velferd* 4/2008, 44-56
- Grambo, Anne-Cathrine og Myklebø, Sigrid (2009). *Moderne familier – tradisjonelle valg. En studie av mors og fars uttak av foreldrepermisjonen*. NAV-rapport nr. 2, 2009
- Halrynjo, Sigtona og Kitterød, Ragni Hege (2016a). *Fedrekvoten – norm for fedres permisjonsbruk i Norge og Norden. En litteraturstudie*. ISF rapport 2016:06, Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Halrynjo, Sigtona og Kitterød, Ragni Hege (2016b). *Deling av foreldrepermisjon: Konsekvenser for arbeid-familietilpasning og velferd i Norge og Norden*. ISF rapport 2016:07, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Kitterød, Ragni Hege og Marit Rønsen (2013). *Yrkes- og familiearbeid i barnefasen. Endring og variasjon i foreldres tidsbruk 1970–2010*. Rapport 44/2013. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege, Sigtona Halrynjo og Kjersti Misje Østbakken (2017). *Pappaperm? Fedre som ikke tar fedrekvote – hvor mange, hvem og hvorfor?*, Rapport 2017: 2. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Lappegård, Trude (2012). «Couples' Parental Leave Practices: The Role of the Workplace Situation» *Journal of Family and Economic Issues*, 33 (3), 298-305
- Mjøen, Aksel Landsem og Singstad, Mari (2017). *En nudge for likestilling - små grep for en mer balansert fordeling av foreldrepengeperioden*. Masteroppgave. Norges Handelshøyskole
- NOU 2017:6 *Offentlig støtte til barnefamiliene*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet
- Pinker, Steven (2002). *Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*. London: Penguin Books
- Schou, Line (2017) «Fedrekvoten – uttak og holdninger». *Arbeid og velferd* 3/2017, 81-95
- Schou, Line (2018) «Regler, fornuft og følelser - hva påvirker foreldres deling av permisjonstiden?» *Arbeid og velferd* 1/2018, 21-33

Appendiks

Tabell 2. Resultater fra OLS-regresjon med fars/medmors uttak av foreldrepermisjon i antall uker som avhengig variabel. B-koeffisienter med fet skrift er signifikante på 0,01-nivå.

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 3
Medmor	2,7	2,6	2,5	2,4
14 ukers kvote	3,5	3,5	3,5	3,4
Tvillinger		1,9	1,8	1,7
Mors alder				
20-24 år			-0,8	-0,3
25-29			-0,3	-0,1
30-34			ref	ref
35-39			0,2	0,1
40+			0,3	0,3
Fars alder				
20-24 år			-0,8	-0,2
25-29			-0,1	0,0
30-34			ref	ref
35-39			-0,2	-0,1
40+			-0,7	-0,5
Fars inntekt				
1 G				-7,2
2 G				-3,7
3 G				-1,2
4 G				-0,4
5 G				ref
6 G				0,1
7 G				0,1
8 G				0,0
9 G				-0,1
10 G				-0,3
11 G				-0,7
12 G+				-1,5
Mors andel av husholdningens samlede inntekt				
0-19 %				-0,7
20-29 %				-1,0
30-39 %				-0,8
40-44 %				-0,5
Omtrent halvparten				0,0
54-59 %				0,4
60-69 %				0,6
70-79 %				0,4
80-100 %				-0,2
Konstantledd	9,6	9,5	9,8	10,6
Forklart varians	10,0	10,3	10,7	16,0
Antall	151 508	151 508	151 508	151 508

Kilde: NAV